

Hr. Laurits Fugl til Saltum og Hune

Af Forstander, cand. theol. *F. Elle Jensen.*

De første Aar af Christian VI's Regering var i kirkelig Henseende en meget bevæget Tid, særlig i Hovedstaden. Allerede i nogle Aar havde Pietismen, hvis Førstemand var den unge Præst ved Vaisenhuset, *Enevold Ewald*, gjort sig kraftigt gældende, og da nu Stifteren af den herrnhutiske Brødremenighed, den tyske Grev *Zinzendorf*, i Anledning i Kroningen 1731 gæstede København, tog Bevægelsen et yderligere Opsving. De vakte begyndte at holde gudelige Forsamlinger, og der faldt fra deres Side haarde Ord mod de ortodoxe Præster, der paa deres Side fra Prædikestolen voldsomt bekæmpede det voksende Røre. Hele Byen tog Del i Striden, ogsaa den jævne Befolkning, saa der blev Opløb og Slagsmaal i Gaderne; man skulde helt tilbage til Reformationstiden for at træffe lignende Forhold¹⁾.

Man forstaar, at de theologiske Studenter, som i disse Aar læste i København, nødvendigvis maatte modtage stærke Indtryk af Begivenhederne, og om mange af dem gælder det, at deres Livssyn blev bestemt af det, de saa og hørte, saa de sidenhen som

¹⁾ Om de kirkelige Brydninger i København i 1730erne henvises til min Bog »Pietismen i Danmark« (1924), S. 42 ff og 49 ff.

Præster virkede ud fra Pietismens Grundsyn. Nogle af dem følte sig imidlertid desuden draget af det herrnhutiske Menighedsideal og traadte i nær Forbindelse med de Kredse, som havde dannet sig under og efter Zinzendorfs Besøg i Tilslutning til hans Tanker. Paa dette Tidspunkt havde Greven imidlertid endnu ikke afgørende brudt med den hallensiske Pietisme, og Følgen heraf var, at den Tale, hans Venner førte, stadig — modsat senere — havde et stærkt lovmæssigt og dømmende Præg, samtidig med at de benyttede sig af visse blandt Brødrene gængse Udtryk og tilegnede sig deres Synsmaader.

Men naar da senere de unge Mænd, som var blevet præget heraf, kom ud i Embede, blev deres Forkyndelse let en underlig Blanding af Pietisme og Herrnhutisme, af Haardhed og Følsomhed, der bragte dem i Konflikt med deres Sognebørn, som stødtes baade over deres aggressive Optræden og deres for Menigmand fremmed klingende Talemaader, mens paa den anden Side deres Forkærlighed for Brødremenigheden og deres Omgang med dens Emissærer vakte stor Uro hos deres foresatte, for hvem Opretholdelsen af Kirkens Uniformitet og dens evangelisk-lutherske Karakter stod som en Hovedopgave. Hertil kom, at nogle af dem sikkert heller ikke var helt upaavirket af de sekterske Tanker, som midt i 1730erne havde haft en vis Indflydelse i København, og som især ytrede sig i Mistro til alle Kirkeskikke i Forbindelse med en stærk Fremhævelse af det personlige Følelsesliv. Men alt dette bevirkede, at de unge Præster let kom i en vanskelig Stilling, naar de forsøgte at omsætte deres Theorier i Praksis. Dette gjaldt ogsaa den Mand, om hvem der i det følgende skal berettes.

*Laurits Fugl*¹⁾ blev født 1713 i Faaborg, hvor hans Fader var Snedker. 1732 blev han Student fra Byens Latinskole, men som saa mange andre ubemidlede var han ikke i Stand til straks at fortsætte Læsningen ved Universitetet, hvorfor han en Overgang var Huslærer i Galten Præstegaard, inden han kom til København. Her traadte han især i Forbindelse med de vakte Kredse og blev 1737 Lærer ved Vaisenhuset, Pietismens Hovedborg²⁾, hvad der tydeligt nok karakteriserer hans Standpunkt. Han erhvervede sig her Hofpræst Bluhmes Yndest, saa da der Aaret efter skulde ansættes en Kateket ved Budolfi Kirke i Aalborg, udpegede han ham til Stillingen hos Kongen³⁾, og Udnævnelsen fulgte, endnu inden Fugl var færdig med sin theologiske Eksamen.

1734 havde den gamle Aalborgstudent *Jesper Støvring*, som i København var bleven grebet af Pietismen i dens mest yderliggaaende, separatistiske Skikkelse, gæstet sin fordums Skoleby og der vakt en Del Røre ved sine hvasse Udfald mod den bestaaende Kirke. Et vist Indtryk gjorde han paa enkelte, men baade Biskoppen og den borgerlige Øvrighed greb hurtigt ind, og Støvring maatte forlade Staden⁴⁾. Muligt er det en Efterdønning af denne Episode, vi møder i et Synodalmonitum fra samme Aars Paaskelandemode, som opfordrer Præsterne til yderligere at overvaage Ungdommens Undervisning, for at Almuen kan føres til den rette saliggørende Kundskab, og at den ikke skal for-

1) Korte Biografier af C. Klitgaard i »Fra Hvetbo Herred II« (1907), S. 251 ff og H. F. Rørdam i Kirkeh. Saml. 5, V, S. 117 ff.

2) Vitaprotokol for 1741 i Aalborg Bispearkiv (Landsarkiv f. Nørrejyll.).

3) J. Møller: Mnemosyne IV (1833), S. 414.

4) Kirkehist. Saml. 5, V, S. 326.

føres af dem, som efter deres eget Tykke forledes fra det sande Guds Ord.

Meget aandeligt Liv har der næppe ellers været i Stiftshovedstaden. 1739 beretter den herrnhutiske Emissær *Gert Hansen* fra et Besøg i Byen¹⁾, at der kun er to Sjæle, der føler sig knyttet til Brødremenigheden, men han tilføjer, at der dog nu er Haab om bedre Tilstande, eftersom der er kommen en from Præst (Søn-derjyden *Nic. Clausen*, fra 1739 Kapellan ved Budolfi) og »en retskaffen Kateket« (Fugl), ligesom den nysudnævnte Biskop (*Broder Brorson*) ønskede et venligt Forhold til Brødrene og vilde bruge deres »daglige Lø-sener« ved sin Andagt.

Den nye Kateket var ikke ønsket af Borgerne, og Magistraten beklagede sig hos Biskoppen over den »højstbesværlige opfundne nye Skik med Katekisation«, ligesom den ønskede den ved Søndagsgudstjenesten henlagt til efter Velsignelsen, men Brorson svarede afvisende, at denne Handling var indført efter Kongens Befaling, og at det ikke lod sig gøre at foretage den efter Velsignelsen, da Folk saa vilde forlade Kirken; desuden havde der hidtil kun indfundet sig en halv Snes Deltagere, naar der ellers var blevet katekiseret²⁾.

Fugl tog sig imidlertid med Iver af sit Arbejde, saavel med Katekisation og Prædiken som Tilsyn med Skolevæsenet og Besøg hos syge. Han førte en skarp Omvendelsestale og brugte stærke Ord mod alt udvortes Væsen, som kunde lede til falsk Tryghed; Syngen og Beden hjalp i sig selv intet, sagde han, lige saa lidt som man kunde slaa sin Lid til Absolution og Nadvernydelse, der ikke blev modtaget i Aand og Sandhed.

¹⁾ Kirkehist. Saml. 5, IV, S. 621 f.

²⁾ Biskoppens Kopibog ³/₁₀ 1739, Aalb. Bispeark.

Alligevel formanede han til at vise Ærbødighed mod det hellige Embede og ikke udsondre sig fra den offentlige Gudstjeneste. Kun naar det stred mod Samvittigheden, var det tilladt at være ulydig mod Forældre og foresatte¹).

Mange Tilhængere vandt han ganske vist ikke, men de faa, som i sin Tid var blevet paavirket af Jesper Støvring, og som hidtil havde holdt hemmelige Forsamlinger hos en Kvinde, der havde været i Huset hos Biskop *Christoffer Mumme*²), sluttede sig til ham og begyndte at komme til ham paa hans Kammer, hvorhen ogsaa enkelte andre, som følte sig ramt af hans Ord, kunde indfinde sig. Det var især Søndag Eftermiddag, man mødtes her, og man samtalede da med hinanden om Dagens Prædiken og sang undertiden en Salme; ligeledes kom af og til en lille Kreds sammen i et lille Hus i Kirkegyden til fælles Opbyggelse. Alt dette vakte imidlertid stor Opsigt i Byen, Folk talte spottende om disse hellige og gale Pietister, og tilsidst gav Uviljen sig Udslag i ligefremme Pøbeloptøjer. Fastelavnssøndag 1740 samlede der sig en stor Skare, mest af unge, uden for det nævnte Sted, slog Ruderne ud og raabte, at nu kom Helligaanden i en Dues Skikkelse over Forsamlingsfolkene. Tumulterne blev ved til Kl. 10 om Aftenen og gentoges den næste Dag. Fugl søgte at tale Mængden til Fornuft, men forgæves; dog blev han ikke selv Genstand for nogen Overlast. Han henvendte sig da til Biskop Brorson, der ogsaa øjeblikkelig var rede til at gribe ind, idet han sendte Bud til Magistraten om at lade Demonstranterne adsplitte, men

¹) Fugls Beretning om sin Virksomhed i Aalborg og Optøjerne i Byen findes aftrykt i Kirkeh. Saml. 4, I, S. 653 ff.

²) J. Lundbye: *Herrnhutismen i Danmark* (1903), S. 119. Mumme var Biskop i Aalborg 1735—37. Han sluttede sig til Pietismen.

den Raadhustjener, som fik dette Hverv, holdt i Stedet med dem og anmeldte oven i Købet de indespærrede for ulovlig gudelig Forsamling, og to Vægttere var lige saa uvillige. Optøjerne døde dog efterhaanden hen, men der raabtes stadig paa Gaden efter de vakte; en sagde, de skulde druknes i Fjorden, en anden, at de burde brændes, mens en tredje tilbød at skaffe Tjæretønder! En Undersøgelseskommission, bestaaende af Byens Præsteskab, som holdt Møde om Sagen i Budolfi Kirke, gav imidlertid Md. Smith i Kirkegyden det bedste Skudsmaal, og Biskoppen skrev da til Magistraten og udbad sig Navnene paa Urostifterne, idet han henviste til, at det var »begrædeligt, at Jesu Pines Fest i den evangeliske Kirke indvies med saa svare Synder og med Kristi Aands Bespottelse, som de, der var i Huset, bedst kan fortælle deres gunstige Øvrighed«.

Magistratens Svar til Stiftsøvrigheden viste ingen særlig Villighed til at tage sig af Sagen, som den søgte at reducere til et Opløb af nogle Haandværkslærlinge og Skibsdrenge, der mente, at der foregik forargelige Scener bag de lukkede Vinduesskodder. Ved Bysvend og Vægttere havde man befalet Mængden at spredes, og Oldermændene havde faaet Ordre til at holde de unge hjemme om Aftenen; Enkens Hus var der ikke tilføjet »videre Skade«, men man havde opfordret hende til ikke at lade Karle og Piger forsamles hos sig, for at det ikke skulde give Anledning til Mistanke¹⁾. Videre synes der ikke at være sket, udover at Biskoppen ønskede, at nogle af Hovedmændene skulde møde hos ham til en Samtale, ligesom han ved Foraarslandemodet fremsatte et Monitum, der — sikkert med Henblik paa Fugls Forkyndelse — udtalte, at mange stød-

¹⁾ Breve til Bispeembedet 1730—80. Pk. 163. Aalb. Bispeark.

tes over Talemaaden »en død Tro«, men at det var rigtigt at sige saadan.

Det var i Christian VI's Tid ingen Misrekommendation at have optraadt, som Fugl gjorde det i Aalborg, tværtimod var noget saadant i Reglen en Anbefaling i de styrendes Øjne, og Aaret efter de omtalte dramatiske Begivenheder blev da ogsaa den unge Kateket med en varm Anbefaling fra sin Biskop udnævnt til Sognepræst for Saltum og Hune Menigheder i Hvetbo Herred. —

Forholdene her var gammeldags uden Vækkelser af nogen Art, og Fugl følte sig i Begyndelsen meget ilde tilpas i sit nye Embede. Allerede den 5. Oktober 1741¹⁾ klager han over den store og haandgribelige Fordærvelse paa Jorden og fortæller, at han lige har været til sin Degns Bryllup: »O Jammer, Folket satte sig ned at æde og drikke og stod op at lege«²⁾.

I en senere Skrivelse ved Nytaarstid forespørger han, hvordan han skal forholde sig i Anledning af, at der (mod Loven) har været afholdt Juleleg i Sognet. Biskoppen svarede (den 15. Januar), at han foruden at forkynde »Jacobs Hus deres Synder« skal tugte de enkelte, først i Medhjælpernes Nærværelse og endelig som sidste Udvej lade dem staa aabenbart Skrifte; især gjaldt det den Mand, som havde laant Hus til »den forbandede Juleleg«; han burde desuden med sine Gæster angives for Øvrigheden³⁾.

Blandt sine Embedsbrødre traadte Fugl i den nærmeste Forbindelse med Sognepræsten i Klim i Hanher-

1) Pk. 165. Aalb. Bispeark.

2) 2. Mos. 32, 6 (Aron og Guldkalven).

3) Medhjælperinstitutionen, en Slags Menighedsraad, bestaaende af to Mænd, var oprettet af Christian IV ved Forordning af 21/3 1629 og skulde især bistaa Præsten i Kirketugtssager.

4) Kopibog.

red, *And. Langgaard* (1739—48), hvis Svoger han blev, da han 1746 ægtede hans Hustrus Søster, en Datter af Præsten Henrik Jespersen i Tømmerby, og hans Kapellan *Otto Krogstrup* (1741—48), samt med dennes Broder *Herløv Krogstrup* i Haslund ved Randers (1733—46). Med de to sidstnævnte havde han gaaet i Skole i Bogense. Alle havde de det samme Livssyn og den samme pietistisk-herrnhutiske Indstilling; deres Forkyndelse, som bevægede sig i de samme Vendinger med stadig Benyttelse af Ord som Lammet, Blodet, Vunderne og den blodige Brudgom, bestod i en skarp Fordømmelse af det sædvanlige Kirkeliv, som de krævede anerkendt af alle sande Kristne, og en lige saa skarp Omvendelsestale, og de hældede til Syndsfrihedstanken. Biskop Brorson hævdede, at de egentlig kun prædikede den 2. Trosartikel og af Paulus bare medtog, hvad der passede med deres egne Meninger. Deres Færd blandt deres Sognebørn var ogsaa ens, de forstod ikke at omgaaes dem og kom snart i et pinligt Misforhold til dem, naar de paa de hjemlige Enemærker prøvede at virkeliggøre de første Kristnes rene Menighed, saaledes som den dog i nogen Maade syntes dem genfremstaaet i det herrnhutiske Samfund. Derfor fandt Brødre menighedens Emissærer altid en venlig Modtagelse hos dem, og de søgte selv ved hyppige Sammenkomster at styrke hinanden i deres fælles Tro og Anskuelse. Særlig synes Haslund Præstegaard at have virket dragende, og skønt vi véd mindst om Herløv Krogstrup, der døde tidligt, har muligvis han — og hans Ven *Mt. Povlsen* i Harritslev (1736—46) — været de mest betydelige i Kredsen.

Biskop Brorson (1738—78) fulgte denne Udvikling hos sine nordjydske Præster med megen Bekymring, skønt han ellers som god Pietist ydede deres Nidkær-

hed al Anerkendelse og personlig var dem venligt stemt. Navnlig i Førstningen saa han ret mildt til Herrnhutismen, men som den frisindede Mand, han var, ønskede han, at de forskellige Retninger skulde kunne forliges, og at der fremfor alt skulde herske Fred og Fordragelighed indenfor Kirken. »Naar jeg,« skrev han engang, »hører en Del prædike paa Orthodoxernes Maade, somme paa Pietisternes og andre paa Herrnhuternes Maade, da enhver af dem vil have det efter sin Indsigt, hører jeg dem vel i Ønsket om Harmoni, men dog med mere Taalmodighed end Fortrydelse, saa længe de taler og lærer det, som er eller kan være Guds Kirke til Nytte«¹⁾. Men naar der til ham indgik Klage over gejstlige Overgreb og Forsømmeligheder eller over Overtrædelse af Ritualet, skred han straks ind, og navnlig hvad det sidste Punkt angaar, forstod man paa den Tid ingen Spøg; her havde Pietismen arvet Ortodoxiens hele Konservatisme.

Særlig i Klim kom det til forbitrede Stridigheder mellem Menigheden og de to Præster, hvori Brorson forgæves søgte at mægle, og det endte med, at baade Langgaard og Krogstrup 1748 forlangte deres Afsked og derpaa udvandrede til Herrnhut²⁾. Men ogsaa i Saltum-Hune kom det til stærke Brydninger, og det skulde vise sig, at det dog ikke var ganske rigtigt, naar Gert Hansen havde ment, at Biskoppen og Fugl var »af eet Sind«.

Fugl havde kun været i Embedet et Aars Tid, da der til Biskoppen indløb Klage over, at han talte ringeagtende om Nadveren og nægtede døende Sakramentet. Præstens Erklæring herover (d. 28. Februar 1743) gik ud paa, at han kun havde advaret mod en tankeløs

¹⁾ Kirkehist. Saml. 5, III, S. 624.

²⁾ Om Langgaard og Krogstrup, se Kirkeh. Saml. 4, III, S. 740 ff.

Brug (opus operatum), og at han aldrig havde undladt at berette de syge, om end han nok mente, at dette havde været det retteste overfor de fleste; det blev dem nemlig blot en Dvaledrik, hvorved de sov hen i Satans Arme og med fornøjet Mod gik ind i den evige Ild. Ud fra dette Standpunkt troede han at have Lov til at sige, at Sakramentet ikke frelste dem¹⁾. Ved Bispevisitatsen samme Aar forholdt Menigheden sig dog tavs, da Brorson spurgte, om man havde noget at klage over Præsten, mens Fugl paa sin Side ankede over, at en Del af den hadede Sandheden, om ogsaa den var kommen til en Slags Overbevisning, hvormed han antagelig mente, at den nok kendte, men ikke vandrede ad de rette Stier.

Midt i Juli var Fugl paa Besøg i Haslund, og Otto Krogstrup, der passede hans Embede saa længe, forrettede derfor Gudstjenesten Søndag den 14. Ved Skriftemaalet Dagen forud havde bl. a. Jens Jensen og Hustru fra Hune tilmeldt sig til Altergang, og Krogstrup havde da spurgt dem, om de kendte noget til Frelseren. Da de svarede, at de fra Barn kendte den treenige Gud, sagde han, at de var døde, i Satans Slaveri, og at de gik halve Aar, uden at Frelseren kom i deres Tanker, hvorunder han »slog sig paa sit Laar mange Gange«. Ved Absolutionen nævnede han kun det treenige Navn, men tilsagde ikke Syndernes Forladelse, og da Jens Jensen erklærede, at paa dette turde han ikke gaa til Alters, svarede Krogstrup: »Saa kommer I der ikke.« Ogsaa andre tiltalte han haardt og var i det hele taget uvillig til at give Absolution, den maatte de selv tilbede sig. Tilsidst sagde han alligevel: »Vil I nu tro mig, saa tilsiger jeg eder o. s. v.«

Denne betingede Absolution var imidlertid et afgjort

¹⁾ Pk. 165.

Brud paa Ritualet, og da Jens Jensen klagede, tog Myndighederne straks Affære. Brorson skrev allerede den 19. til Provst *Bondorf i Jetsmark* (1738—74), at Krogstrup ikke mere maatte befatte sig med Embedet i Fugls Fraværelse, men skulde rejse hjem og passe sit eget, mens Herredspræsterne indtil videre maatte besørge Forretningerne; naar Fugl kom tilbage, skulde han svare til, hvad der var sket under hans Bortrejse¹).

Samme Dag lod Provsten Præsten Kopp i Ingstrup og Degnen Mich. Vibe paa Gøl (i Sognepræstens Forfald) stævne til Ingstrup Skole for der med ham at undersøge Sagen, hvorpaa han indberettede Resultatet til Biskoppen.

Paa Brorsons Forespørgsel erklærede Krogstrup (d. 14. Septb.), at en Del af det, han blev beskyldt for, havde han ikke sagt; for Resten kunde han ikke huske alt, da han aldrig opskrev sine Skriftetaler. Han mente imidlertid at have behandlet sine Skriftebørn evangelisk, men han maatte lade dem vide, at de helt igennem i Bund og Grund var Syndere, som kun kunde frelses ved at give Naaden Rum; ellers hjalp hverken Altergang, eller hvad de hørte og læste. For sin betingede Absolution gjorde han ingen Undskyldning, han kunde ikke tilsige den anderledes.

Sagen er utvivlsomt endt med en kraftig Irettesættelse til Krogstrup og en alvorlig Mishelligelse til Fugl angaaende Valget af hans Stedfortræder, men Biskoppen har efter dette kun kunnet se med stor Uro paa Præstekredsen, og han var fremtidig ret betænkelig ved at give dens Medlemmer alt for udstrakt Rejsetilladelse til Haslund. Dette viste sig Aaret efter (1744), da Fugl atter begærede Orlov for at drage til Randers- og Vejleegnen, for at hans Hjerte kunde forbindes med

¹) Pk. 165 og Kopibog 10/4 1743.

Frelseren, og han selv blive sine Venner aldeles underlagt og opofret. Biskoppens Svar var et Afslag, og han bad ham betænke, om det nu var nødvendigt med denne lange Rejse, da jo »Ordet er dig nær i din Mund og dit Hjerte«. Han fraraadede den derfor, idet han var ræd for, at Fugl snarere vilde blive andre Mennesker underlagt, saa det hindrede hans Lydighed mod den evangeliske Kirke¹⁾.

I et nyt Brev (17. Aug.) prøvede Fugl nu at redegøre for sit Standpunkt, idet han, med Henvisning til »den dyre og velsignede Francke«, søgte at forsvare Omgangen med sine Venner ved at fremhæve Velsignelsen og Naaden herved. Det var ikke at undres over, at hans Hjertes Forlængsel stod til de Sjæle, han af Hjertet følte sig forbundet med, og som ikke vilde danne nogen Sekt eller skaffe sig Tilhængere, men kun arbejde for, at Evangeliet maatte blive troet og erfaret. Med Henblik paa Brorsons udtalte Frygt for, at han skulde svinge sin Lydighed mod Kirken, erklærede han, at naar Guds Ord var vor Regel, maatte Kirken stemme overens dermed. »Lammet,« slutter han, »velsigne Deres Højærværdighed og saaledes vederkvæge Deres Sjæl med sit hellige og velsignede Blod, at De her og evig maa blive hans Ejendom, der har arbejdet, svedet og blødet sig til Døde for os.«

Med Overskriften »Velærværdige, kære Hr. Fugl« svarede Brorson omgaaende (d. 20. Aug.) herpaa i en Skrivelse, der trods sin rolige Tone ikke var til at tage fejl af. Det forekommer ham, hedder det heri, at Præsten ved at slutte sig saa fast til sine Venner sydpaa, som han gjorde, udskilte sig fra den evangeliske Kirke, og at han stillede Sagen forkert op ved at forlange, at den skal rette sig efter Ordet, idet det aldrig er bevist

¹⁾ Kopibog 26/7, 1744.

andet, end at Guds Ord er den evangeliske Kirkes Regel, saa de afvigende maa følgelig rette sig derefter. Han gør ogsaa Fugl opmærksom paa, at han skylder det biskoppelige Embede Lydighed, og minder i den Forbindelse den unge Præst om, at han (sc. Brorson) dog »er en Dag ældre end han«. En evangelisk Lærer, der vil blive i sit Kald, holder sig med Glæde til sin Menighed og meddeler dér sine aandelige Naadegaver; da vil Gud ogsaa af Naade lade ham erfare, at Herren er til Stede¹⁾.

Man forstaar, at Fugl stadig ikke følte sig hjemme i sine Menigheder, og tilsidst brød det daarlige Forhold ud i aaben Strid, idet der d. 1. April 1745 indsendtes en Klage i 18 Punkter over ham til Provst Bondorf i Jetsmark. Den var underskrevet af 67 Mænd i Saltum, mens 7 i Hune paa Sognets Vegne tiltraadte »de fleste Poster«, og man maa indrømme, at Indholdet var temmelig graverende.

Det gik ud paa, at Præsten i sine Prædikener kaldte dem med haarde Navne, Satans Slaver, trælbundne og Livegne og sagde, at de var fortabte, forlorne, fordømte, døde og blinde. Han lærte, at det at synge, bede, afstaa fra sine Synder, raabe og sukke til Gud om Naade hjalp intet, lige saa lidt som at gaa i Kirke, til Skrifte og til Alters. Alt det, de gjorde, førte ikke til Salighed; de maatte i Stedet blive som han og hans Tilhængere, med hvem han holdt gudelige Forsamlinger, da vilde de være uden Synd. (»Men vi kan ikke som Farisæerne gøre os selv retfærdige«, tilføjer Klagerne, de henflyede til Tolderens Bøn: »Gud, vær mig Synder naadig«). Endvidere ankede de over, at han overtraadte Ritualets Bestemmelser ved i Skriftemaalet kun at anvende en betinget Absolution, ligesom han,

¹⁾ Disse Breve er aftrykt i Kirkeh. Saml. 4, II, S. 128 ff.

naar hjemmedøbte Børn fremstilledes i Kirken, ikke tiltalte Fadderne med »Kære Brødre og Søstre«, men kun med »Tilhørere«. Naar han ved Bryllupper bekendtgjorde Vielsen, skete det ikke »for Gud og denne Menighed«, men for »denne Forsamling«, og i en Ligprædiken over et 12 Ugers Barn havde han ikke villet kalde det »saligt«. Han sagde, at de Præster, der studerede deres Prædikener af Bøger, var falske Profeter. Naar de sendte Bud efter ham til deres syge, var han jævnlgt ikke hjemme, men var bortrejst til Randers eller til Klim, og naar han berettede dem, lod han dem vide, at Kristi Legeme og Blod kun blev dem en Dvaledrik. Ved Katekisationen sagde han til de unge, at de alle var Satans Børn, samt havde udtalt, at Helvede var belagt med Præstepander. Under Konfirmationsforberedelsen havde han tidt nogle Studenter til Medhjælpere, som førte et lignende Sprog, at Børnene hørte Satan til, saa de kom skræmte og grædende hjem fra Præstegaarden. Nytaarsdag, da han efter sædvanlig Skik skulde have takket for Offer, sagde han i Kirken, at det var ikke deres Korn og Penge, men deres Sjæle, han vilde have. Alt dette gjorde, at Folk nu søgte til andre Kirker¹⁾.

Beroede end et og andet paa Misforstaaelser og Mistydninger, er det dog klart, at Fugl gik alt for vidt i sin Nidkærhed, saa at den blev uden Forstand. Vel havde han vundet nogle Tilhængere — efter Underskrifterne at dømme synes de fleste at have været fra Hune — men til Gengæld var han kommet i saa skævt et Forhold til Hovedmassen af sine Sognebørn, at han næppe kunde tænkes at være noget for dem. Hans Ensidighed og manglende psykologiske Forstaaelse gjorde det umuligt for ham at tage dem, hvor de stod,

¹⁾ Kirkeh. Saml. 4, II, S. 133 ff.

og Følgen blev, at han stødte dem helt fra sig i Stedet. Han blev paa denne Maade ikke Præst for en Menighed, kun for en Konventikel.

Der gik 14 Dage, inden Provst Bondorf lod Klagen gaa videre til Bispekontoret; i Mellemtiden har han formodentlig søgt ved Samtaler med Præst og Menighedsmedlemmer at faa Sagen nærmere oplyst og muligvis prøvet at mægle. Brorson tilskrev øjeblikkelig (d. 20. April) ad tjenstlig Vej Fugl, at han havde at holde sig til Ritualet, indtil han havde faaet Dispensation af Kirke-Inspektions-Kollegiet i København, samt kortelig erklære sig over Klagens forskellige Punkter; Biskoppen haaber saa, at det vil lykkes ham at hidføre et Forlig mellem Parterne. Provsten fik endvidere Ordre til paa egne og Biskoppens Vegne »broderligt og allerkærligst« i Herren at formane ham til at omgaas i Kristi inderlige Kærlighed, Sagtmodighed og Taalmodighed med de arme Tilhørere, baade unge og gamle som de, der er genløst af Jesus«. De anklagede Studenter skulde han eksaminere og derpaa med Attest sende dem til Aalborg til nærmere Prøvelse, saa de kunde faa Tilladelse til at hjælpe til i Saltum efter de symbolske Bøger. Vilde Fugl ikke være saadan en venlig Advarsel og Paamindelse lydig, skulde den gentages for ham i to Herredspræsters Nærværelse; om dette ikke frugtede, skulde det indberettes til Biskoppen, der da vilde overveje, hvad der yderligere vilde være at foretage.

Provst Bondorf rejste selv til Saltum med Skrivelser, og Fugl var ogsaa villig nok til at erklære sig over Ankerne, men derimod var han ikke at overtale til et Løfte om at følge Ritualet.

Alligevel maa han have gjort det, thi der skete ikke mere i Sagen, og i det hele synes Fugl, der og-

saa fik en Advarsel fra Kirkekollegiet, efterhaanden at være faldet mere til Ro, hvad ligeledes de af Biskoppen til København indsendte Visitatsberetninger tyder paa. F. Eks. hedder det 1749 om ham, at han er en kristelig og retsindig Mand, der gør sig Umage for at aabenbare Guds Raad til Omvendelse, og 1754 nævnes, at mange Sjæle er i inderlig Bevægelse og Rørelse, men Stridigheder mellem Præst og Menighed omtales ikke. Tilstanden var dog ikke ideel; der var en Del Forsyndelser mod det 6. Bud, og Ungdommens Undervisning lod adskilligt tilbage at ønske, saa Biskoppen endog 1757 maatte give Fugl en Formaning desangaaende. I det store og hele har han dog været tilfreds med sine Besøg i Saltum. Ganske vist var Ungdommens Tilstand stadig maadelig, da han visiterede i 1761, vistnok sidste Gang, men om Præsten hedder det rosende, at han i Kærlighed søger at faa begangne Fejl i Lave, og at han haaber, der er en forborgen Sæd skjult i de fleste, som gerne vil give Afgrøde. Han saar Ordet med Suk og vander det med Taarer.

Hvis nu Biskop Brorsons Bedømmelse af Forholdene er rigtig, vil det sige, at Fugls Forkyndelse i Tidens Løb havde ændret sig og antaget en anden Tone, som mere var i Overensstemmelse med den Tale, der plejede at lyde i de herrnhutiske Kredse. Dog har han vistnok bevaret sit mørke Syn paa Befolkningen. 1760 lod han en Mand begrave uden Jordpaakastelse, »siden han levede og døde som aabenbar Fornægter af Salighedens Midler«, og en anden Gang noterer han i Kirkebogen om en Soldat, der Nytaarsaften var bleven kvalt i Brændevin, at det var med Øvrighedens Tilladelse, han blev hensat paa Kirkegaarden — hvad han vistnok ikke selv har billiget¹⁾. I hvor høj Grad han har be-

¹⁾ C. Klitgaard: Fra Hvetbo Herred II, S. 254.

nyttet det aabenbare Skriftemaal i sin Sjælesørgerpraksis, fremgaar derimod muligt ikke af Kirkebogen, idet det kan være sket flere Gange end de faa optegnede. Og at Forholdet mellem Præst og Sognefolk vedblev at være spændt, fremgaar af en Meddelelse fra Provsten til Biskoppen (d. 23. Jan. 1764), at der gik Rygte om, at Fugl gjorde en Student, han havde i Præstegaarden, »yndig for Menigheden som en tilkommende Menighedens Engel«, skønt den frygtede for en dito Herrnhuter¹⁾. Udtalelsen er noget uklar, men betyder formodentlig, at han arbejdede for at faa en ung Meningsfælle til sin Eftermand, men at dette mødte almindelig Modstand.

Fugl vedblev nemlig stadig at fastholde sine herrnhutiske Sympatier. Paa en 1779 død Datters Gravsten lod han saaledes sætte følgende Indskrift, der tydeligt vidner derom²⁾:

Ak kunde jeg dig glæde
for al din Kærlighed,
for dine Fødder græde
kun om din Angst og Sved,
og for mit Syndeklæde
din blodig Dragt saa skøn
iføres, dig til Glæde,
du blodige Guds Søn.

Ps. 45, 14-15.

1772 skænkede han 10 Rdl. til Christiansfelds Anlæggelse³⁾, og Kirkebogen udviser, at han som Faddere for sine Børn benyttede Præsterne Bonde Jahn, Øls, og Key Praëm, Øsløs, samt dennes Broder, Stu-

¹⁾ Pk. 165.

²⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Top. 1—IX, S. 199.

³⁾ Sønnerj. Aarb. 1940, S. 181.

dent Ole Bagger Praëm, senere Præst i Tømmerby, som alle sluttede sig til Brødremenigheden. Andre Faddere var Hr. Peder Poulsen, Ingstrup, og Hr. Peder Jungersen, Gøl, og man tør derfor formode, at de i alt Fald ikke har staaet afvisende overfor Herrnhutismen. Provst Bondorfs Hustru har været Gudmoder, hvilket tyder paa, at Forholdet til Jetsmark Præstegaard ogsaa har været nogenlunde. Provst Bondorf var Pietist.

Fugl døde 1782. Han efterlod sig bl. a. et Bibliotek paa godt 100 Bind, saa det vil ses, at han ikke gik saa vidt som sine Ungdomsvenner i Klim, der i Foragt for Studeringer bortsolgte deres Bøger paa Auktion¹⁾.

Skønt Flertallet stod afvisende overfor ham, vandt Fugl dog i sine Sogne en trofast Kreds om sin Forkyndelse, selv om den næppe nogen Sinde har været ret stor. Familien Gleerup paa Bjørnekær synes at have hørt til den. Hans lange Embedstid paa samme Sted bevirkede, at den fik en vis Fasthed, saa den kunde overleve ham og ikke, som det ellers ofte skete, faldt fra hinanden ved Præsteskiftet. Fugls Eftermand, *Nic. Sev. Milling* († 1807) var nemlig af en helt anden Støbning end sin Forgænger²⁾, han drak og svirede, ja skal endog have yppet Slagsmaal i Kirken, saa det vil forstaas, at de vakte ingen Støtte kunde finde hos ham. Men at Kredsen dog holdt sammen endnu i mange Aar, ses af at Emissær *Jens Jacobsen* i 1802 var i Stand til at holde en »Gelegenheit« paa Egnen med ca. 25 Deltagere³⁾.

¹⁾ J. Lundbye: Anf. Skr. S. 115.

²⁾ Klitgaard: Anf. Skr. S. 255 f. E. T. Kristensen: Danske Sagn. Ny Række. 4. Afd. Personsagn, S. 164.

³⁾ Kirkeh. Saml. 5, I, S. 293.